

Arbetslivsinriktad rehabilitering

Arbetslivsinriktad rehabilitering, som detta temanummer handlar om, syftar till att hjälpa människor som p.g.a. ohälsa står utanför arbetslivet att återkomma i arbete. Mer än en halv miljon människor i Sverige hade vid utgången av 2008 sjukersättning, dvs. de hade bedömts ha permanent eller långvarig ohälsa som gjorde dem oförmögna att arbeta. Drygt 50 000 hade vid samma tidpunkt varit sjukskrivna ett år eller längre. Möjligheten att mot ersättning kunna avstå från arbete när man är sjuk är givetvis ett uttryck för en utvecklad välfärdsstat. Men många av dem som bedömts som arbetsoförmögna uttrycker att de både vill och skulle kunna arbeta om t.ex. förutsättningarna på jobbet förändrades. Det är också i statsmaktens intention att fler ska återgå i arbete. Enligt arbetslinjen, som är en hörnsten i svensk välfärdsolitik så är arbete både en skyldighet och rättighet. Människor är skyldiga att i möjligaste mån försörja sig själva men har också rätt att vara delaktiga i samhället genom förvärvsarbete.

Behovet av forskning om vilka åtgärder som ökar möjligheterna att återgå i arbete vid sjukskrivning är stort. Det biomedicinska perspektivet som i allmänhet dominerar i samband med en sjukskrivning behöver utvecklas till ett mer biopsykosocialt perspektiv redan tidigt i en sjukskrivning. Ett sådant bredare perspektiv ökar emellertid behovet av samverkan både mellan professioner och mellan verksamhe-

ter, särskilt med arbetsgivaren. Med utgångspunkt från hur kunskapen ser ut idag diskuteras dessa frågor av Kerstin Ekberg den första temaartikeln.

En förutsättning för att människor ska kunna återgå i arbete är att de återfår tillräcklig arbetsförmåga. När arbetsförmåga saknas eller är otillräcklig har människor rätt, enligt sjukförsäkringslagen, att få ersättning från Försäkringskassan. Det saknas dock både en entydig definition om vad som utgör arbetsförmåga och enhetliga instrument om vilka förhållanden som ska vägas in när arbetsförmåga bedöms. Frågan om vad som utgör arbetsförmåga och hur det ska bedömas är bl.a. aktuell i en pågående statlig utredning och är också fokus inom forskningen. Lennart Nordenfelt som arbetar med att utveckla begreppet presenterar i den andra temaartikeln en analys av hur orsaker till att en person kan eller inte kan utföra ett yrke logiskt är relaterade till varandra.

Att ha återfått sin arbetsförmåga är inte alltid tillräckligt för att komma tillbaka i arbete efter lång sjukskrivning. Att betraktas som anställningsbar är också nödvändigt. Detta blir särskilt tydligt för de långtidssjukskrivna som också är arbetslösa. Daniel Melén presenterar i den tredje temaartikeln deras situation och möjligheter att komma tillbaka till arbetslivet. En slutsats han drar är att sjukskrivna arbetslösa har svårt att komma tillbaka i arbete även om de

bedöms som arbetsförmögna p.g.a. att de inte betraktas som anställningsbara av arbetsgivare. Rehabiliterande verksamheter för återgång i arbete riktade mot dessa grupper kan därför bli verkningslösa.

De som återgår i arbete efter lång sjukskrivning befinner sig på många sätt i en utsatt situation i vilken de behöver stöd och uppmuntran för att kunna hantera sin situation. Bemötanden från professionella inom myndigheter och hos vårdgivare kan vara avgörande för hur framgångsrik processen blir. I den fjärde temaartikeln diskuterar Ulrika Müssener, Tommy Svensson och Elsy Söderberg betydelsen av positivt bemötande för återgång i arbete.

I samband med den kraftiga ökningen av ohälsan i arbetslivet mellan 1997 och 2002 påbörjades många verksamheter som syftade till att ta fram kunskap både om hur sjukskrivningar kan undvikas och för att utveckla effektiva rehabiliteringsprogram. "Hållbar arbetshälsa i kommuner och lands-ting" (HAKuL) är ett sådant projekt. I den femte temaartikeln presenterar Malin Josephson och Bodil Heijbel detta projekt samt resultat från några studier om vilka förhållanden som är betydelsefulla för att återgå i arbete efter lång sjukskrivning. Arbetsplat- sens förmåga att skapa bra arbetsför- hållanden bestämmer till stor del för- utsättningarna för återgång.

Anpassningar av arbetet kan vara ett sätt genom vilket arbetsgivare kan skapa förutsättningar för att de med ohälsa ska kunna återgå i arbete. Det finns omfattande stöd för att anpass- ningar av arbetet är framgångsrika för att öka människors möjlighet att åter- gå i arbete efter lång sjukskrivning. I den sjätte temaartikeln diskuterar Gun Johansson kring vad anpassning- ar av arbetet kan innebära, hur effekti- va anpassningar är och betydelsefulla förhållanden i samband med anpass- ningar av arbetet vid ohälsobesvär.

Arbetslivsinriktad rehabilitering om- fattar många olika verksamheter och aktörer. Människor riskerar därför att "hamna mellan stolarna". Ett sätt att lösa detta är genom ökad samverkan mellan de verksamheter som är in- blandade i människors återgång i ar- bete. Christian Ståhl diskuterar sam- verkan i den näst sista temaartikeln. En slutsats han drar är att arbetsgi- vare sällan deltar i sådan samverkan trots att forskning visar att det är då arbetsgivare deltar som bäst effekt uppnås. Många samverkansförsök mellan myndigheter och andra inblan- dade aktörer har, kanske p.g.a. detta inte fallit ut väl. Ett annat skäl för att samverkan inte har fungerat kan vara att aktörer och parter diskuterar och förhandlar utifrån olika perspektiv om arbetsförmåga. I sista temaarti- keln presenterar Pia Bülow en analys av samtal i avstämningsmöten.

Sammantaget visar flera av studierna på att arbetsgivares medverkan i och attityd till rehabiliteringsarbete är betydelsefullt för återgång i arbete bland dem som är långtidssjukskrivna ska bli framgångsrikt. En viktig fråga för framtiden är därför hur arbetsgivare ska motiveras att delta i sådant arbete.

Gun Johansson och Kerstin Ekberg
Temaredaktörer

Gun Johansson är lektor och Kerstin Ekberg är professor vid Riksentrum för arbetslivsinriktad rehabilitering (RAR) vid Linköpings universitet.